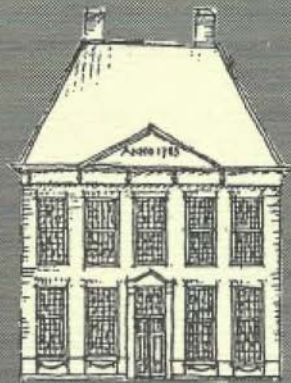


't inschrien

zevenentwintigste jaargang nr. 3, juli 1995



kwartaaluitgave van de

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

't inschrien

ISSN 0166-3984

Een inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Copij zenden aan:

M. Paskamp-van Santen, Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander.
Tel. 05418-80470

Redactie: A.J. Brunt, Delden
H.H. Hagens, Almelo
H.A. Kleerebezem, Borne
J.J.H. Meijer, Hengelo
A.L.A. Wevers, Hengelo
M. Paskamp-van Santen, Mander, eindredacteur

Administratie:

Vereniging Oudheidkamer 'Twente'
Het Elderinkshuis
De Klomp 35, 7511 DG Enschede
Tel. 053-309114

Postrekening nr. 832196

Bank: Rabobank Enschede rek.nr. 39.68.90.229

t.n.v. de penningmeester van de Oudheidkamer 'Twente'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief verzendkosten)

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie

HET HUIS DE WOESTE, SINDS 1757 DE HAVEZATE DE BELLINKHOF TE REUTUM (DEEL 3)

5. De veiling en afbraak, ofwel het einde van het huis.

In hetzelfde jaar vond de Bataafse Omwenteling plaats, waarbij een eind kwam aan het bestaan van de Ridderschap als politiek instituut en als politieke factor. Vele riddermatigen waren hierdoor verlost van hun voornaamste plicht, namelijk het instandhouden van hun havezate met de daarbij horende goederen⁷¹. Behalve privileges en andere voorrechten van de Ridderschap werd ook de leenplichtigheid bij de Staatsregeling van de Bataafse Republiek van 1798 afgeschaft. De afkoop ervan en de schadeloosstelling voor het verlies van de inkomsten uit de leengoederen, werden hierin ook geregeld⁷².

Jan Zeger was een van de weinigen die zich niet onbetuigd lieten kocht voor 200 guldens de leenplichtigheid van de Woeste op 29 maart 1798 af⁷³. Met de ontmanteling van het complex De Woeste werd niet lang daarna begonnen. In de jaren 1798-1799 werden diverse losse landerijen geveild⁷⁴. Op 3 april 1800 werd een van de bijgebouwen van De Woeste, zijnde '5 1/2 gebind van het bouwhuis', met een gedeelte van het perceel land 'het Duiven weideken' voor 1011 guldens aan Jan Arends uit de buurtschap Nijstad bij Weerselo overgedragen. De Bentheimer zandstenen vloer en de rode steen, waarmee een kamer in dat bouwhuis was bevoerd, werden van deze verkoop afgezonderd. Verder werd bepaald dat het halve schoorsteengeld van De Woeste, ten bedrage van 9 guldens 13 stuivers en 12 penningen, op het bouwhuis bleef rusten; indien het afgebroken zou worden zou Jan Arends 250 guldens boven op de koopsom van 1011 guldens aan Jan Zeger Sloet moeten betalen⁷⁵. Zowel het door de familie Munsterhuis bewoonde huis, met een perceel bos, de bosgronden met de allees aan weerszijden, alsmede de erven en goederen Pots Gerritsplaats en Pots Jansplaats, bleven in het bezit van Jan Zeger. Of het huis en/of het bouwhuis intussen afgebroken werd(en), is niet duidelijk; wel is een brief bekend aan Jan Zeger Sloet van de echtgenote van de houtvester en rentmeester van De Woeste, Johanna Lamberts-Brilman. Hierin schreef ze dat ze hem 100 gulden "... op rekening van het verkogte van bellinkhof ..." toezond en dat de koopsom voor de stenen door de landrentmeester betaald zal worden indien hij daartoe [van de Gedeputeerden van de Staten van Overijssel, J.H.W.] machtiging heeft gekregen⁷⁶.

Op 14 januari 1804 overleed Jan Zeger waarna zijn beneficiaire erfgenamen vele goederen, waaronder ook De Woeste met de twee erven, in het openbaar lieten veilen om hieruit de schulden te kunnen voldoen. De veiling van De Woeste met de twee erven en goederen vond plaats op 2 november 1804. Het complex werd in vier veilpercelen gesplitst. Het eerste perceel met de totale omvang van 1/4 dagwerk en bezwaard met de andere helft van het schoorsteengeld, werd omschreven met de woorden: "... door Bartus Munsterhuis bewoonde Huys en opstal met zijn onderhorige landerijen zo thans daarbij

Bou(?.)d en zedert een jaar daarbij gebruikt heeft met de dijk en houtgewas daarop staande tot aan de Hekke van het Munsterhuis (d.i. het erve Munsterhuis zelf, J.H.W.) met opworpen en Dijk, aanvangende bij den dijk op den hoek van den Hoff, nae voorgenoemde Hekke met het houtgewas staende aan de weijde tegen 't huys met de akkermaalshegge, beginnende daer het schoppe heeft gestaen, tot aan het land, door Jan Pot bij zijn plaatse bebouwd, alles in sijne bepalinge en wat verder daarbij behoort met de weegen als en zoverre de dijk afgepaald is tegen Schuttenkamp zo verre de hoff, bij dit perceel behoort groot en grond 3 mudde gezaaij groengrond ..." De eerste inzet werd gedaan door Frederik Steiman en bedroeg 767 guldens. Na diverse hogingen werd dat perceel na het uitbranden van de kaars voor 1028 guldens toegewezen aan de reeds 74-jarige houtvester en rentmeester van De Woeste, Jan Everhard Lamberts. Lamberts werd ook eigenaar van de twee erven en goederen. Het perceel bos met de bosgronden met de allees aan weerszijden ging ook naar Lamberts, die samen met Jan Bolk en Waander en Hermen Waanders hierop geboden had⁷⁷. Pas negen maanden later, op 12 september 1805, vond de uiteindelijke overdracht van deze goederen plaats⁷⁸. Al eerder, op 14 september 1804, had Lamberts bij een publieke veiling het in Dulder gelegen erve en goed Voortman verworven⁷⁹.

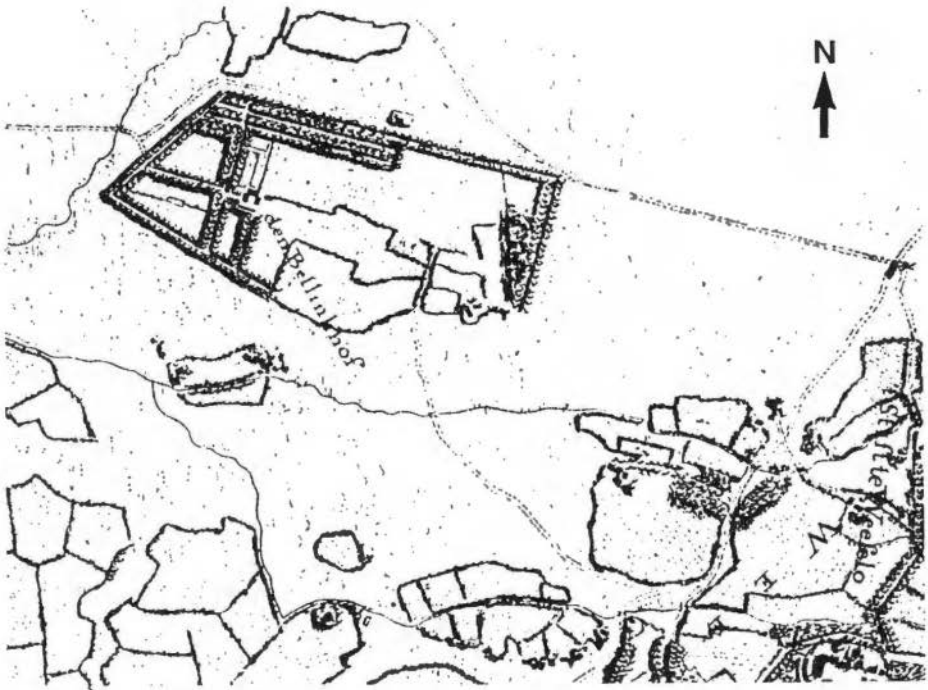
6. De ondergrond van het huis.

Door deze aankoop werd Jan Everhard Lamberts van rentmeester eigenaar van het complex De Woeste. Als derde kind van Hendrik Lamberts, sinds 1724 houtvester van Twente, en Anna Maria Toe Reppel, werd Jan Everhard op 21 oktober 1730 geboren⁸⁰. Hij volgde in 1755 zijn vader op als houtvester van Twente. Daarnaast was hij ook ambtman van de Proosdij- en Vicariegoederen van Oldenzaal (1788-1809). Verder trad hij als zaakwaarnemer en belangenbehartiger op voor diverse personen, zoals de rentmeester van de huizen De Woeste en Saasveld (sinds 1779), de houtvester van Twickel (1788) en de markerichter van de marke Dulder (1758-1802).

Op 14 augustus 1766 huwde hij met de uit Deventer afkomstige Johanna Brilman, die ruim 14 jaar jonger was⁸¹. Het echtpaar Lamberts-Brilman, dat sinds 1782 in het huis tussen de N.H.-pastorie en het huis van de freules van Bellinckhave op het Stift te Weerselo woonde, kreeg in totaal drie kinderen: Maria Arnolda in 1770, Anna Margaretha in 1773 en Johanna Hendrika in 1778. Op de 10e van de Bloemaand 1809 stierf Jan Everhard op 78-jarige leeftijd te Weerselo⁸². Zijn nalatenschap ging naar zijn weduwe. Met behulp van haar schoonzoon, G.W. Stork, die met de oudste dochter Maria Arnolda gehuwd was, nam Johanna Brilman tot en met 1812 de taak van haar echtgenoot als rentmeester van de Proosdij en Vicarieën van Oldenzaal over⁸³. Johanna overleefde haar echtgenoot ruim 11 jaar; op 30 april 1820 verwisselde ze het tijdelijke met het eeuwige. Haar nalatenschap werd reeds negen dagen later onder haar drie dochters verdeeld. Terwijl de middelste dochter,

Anna Margaretha Lamberts, ongehuwd was, waren de oudste, Maria Arnolda, en de jongste, Johanna Hendrika, gehuwd met respectievelijk de reeds genoemde G.W. Stork, predikant van de N.H. Kerk te Weerselo en G.I.O.D. Dikkers, ontvanger van 's Rijks-schatkist in het arrondissement Almelo. De hele nalatenschap werd door hen gewaardeerd op 15.000 gulden. Daarvan werden al de onroerende goederen ter waarde van 3000 gulden als legaat voor Anna Margaretha afgezonderd. De overige 12.000 gulden werden in drie gelijke porties onder hen verdeeld⁸⁴. Hoewel deze onroerende goederen niet allemaal nader gespecificeerd werden, bleek het complex De Woeste aan Anna Margaretha toegedeeld te zijn. In 1832 wordt als eigenaresse van dat complex Ante Agnetha ofwel Anna Margaretha genoemd⁸⁵. Op de minuut-plans van het kadaster van 1832 bleek het huis De Woeste niet opgetekend te zijn⁸⁶. Dat het huis, dat zeer dicht tegen de markegrenzen van Reutum en Dulder (de latere gemeentegrens) lag, toen al niet meer bestond, blijkt ook uit de vaststelling van de gemeentegrenzen tussen Tubbergen en Weerselo in 1827⁸⁷. De ondergrond van het huis wordt genoemd als bouwland van 2 bunder, 8 roeden en 50 ellen groot. Op dit plan zijn naast dat bouwland duidelijk de contouren van de toegangsweg naar het voormalige huis De Woeste te zien. Deze worden kadastraal met twee percelen uitweg aangeduid⁸⁸. De situatie is sindsdien haast ongewijzigd gebleven. Ook heden is de toegangsweg, met aan weerskanten statige bomen, nog duidelijk als zodanig te herkennen. Luchtfoto's door het I.T.C. bij lichte sneeuw onder een bepaalde hoek gemaakt, geven verrassend het bouwland met de toegangsweg en de contouren van het voormalige huis te zien⁸⁹.

Na het overlijden van Anna Margaretha op 69-jarige leeftijd op 14 januari 1843, ging het complex De Woeste krachtens haar testament van 2 september 1842 naar haar nicht Henriëtte Rosina Dorothea Stork, onder voorbehoud van de legaten aan haar twee zusters Maria Arnolda Stork-Lamberts en Johanna Hendrika Dikkers-Lamberts en haar achtereef Rudolf Floris Carel Wilmink, zoon van Henriëtte⁹⁰. Henriëtte, de dochter van de reeds genoemde Weerselose predikant Gerrit Willem Stork en Maria Arnolda Lamberts, aanschouwde op 2 januari 1799 in de N.H.-pastorie het levenslicht. Zij huwde op 28 augustus 1826 met Hendrik Wilmink, zoon van de Weerselose schoolmeester Berend Wilmink. Hendrik was eerst opzichter der Domeinen en sinds 1 november 1825 gemeente-ontvanger van zowel Weerselo als Tubbergen. Voorts werd hij in hetzelfde jaar lid van de Weerselose gemeenteraad. Negen jaar later werd Hendrik (bij K.B. van 24 maart 1834 nr. 81) tot burgemeester van de gemeente Weerselo benoemd, welk ambt hij ruim 34 jaar lang zou bekleden⁹¹. Uit dit huwelijk zijn vier kinderen voortgekomen, van wie drie vóór hun ouders overleden. Hun oudste en enig overgebleven zoon was Rudolf Floris Carel, die bij zijn geboorte in 1829 vernoemd werd naar R.F.C. baron Bentinck tot Schoonheeten, die van 1814-1816 als landrentmeester der Domeinen van Salland en Twente chef van vader Hendrik was⁹². Na het over-



'De Bellinckhof' op een van de zgn. 'Hottinger'-kaarten van 1786

lijden van zijn moeder Henriëtte op 15 januari 1879 op 80-jarige leeftijd werd hij erfgenaam van haar op 23.216 guldens gewaardeerde nalatenschap⁹³. Intussen was de pacht van het erve en goed Bellinckhof met de ondergrond van het huis De Woeste in 1863 van Hendrikus Kelderman op de uit Olst afkomstige Gerrit Jan Veneklaas en zijn echtgenote Aaltje Vreman overgegaan. Kelderman had toen in verband daarmee al het houtgewas op het erve en goed laten veilen⁹⁴.

Rudolf Floris Carel Wilmink bleef zijn leven lang ongehuwd. Met zijn huisbedienden en ander personeel bewoonde hij het grote huis aan de weg van Weerselo naar Tubbergen, de rond 1800 gebouwde houtvesterij⁹⁵. De ondergrond van De Woeste maakte 13 jaar lang deel uit van zijn grootgrondbezit. Op 1 maart 1893 stierf Rudolf Floris Carel, 63 jaar oud. Bij zijn olografisch testament van 8 mei 1891 had hij geen erfgenamen aangewezen maar alleen legatarissen. Hierdoor werden zijn nog levende (achter-)neven en -nichten erfgenamen bij versterf⁹⁶. Ze aanvaardden echter de nalatenschap onder voorrecht van boedelbeschrijving⁹⁷. Na de boedelbeschrijving op 28-30 maart 1893 vond de veiling van de onroerende goederen uit de nalatenschap plaats op 11 en 25 juli daaropvolgend in het logement van Jan Bolk te Weerselos⁹⁸. Het erve en goed De Bellinckhof, waaronder de ondergrond van De Woeste,



Luchtfoto uit 1977 van het erve en goed 'De Bellinckhof'. In het midden zijn de met bomen omgeven oprijlaan en de contouren van de ondergrond van het huis goed te zien

werd als 35e perceel aangeduid. Voor 5000 gulden werd het gemijnd door J.H. Bolk, die namens de kerkeraad van de N.H. Gemeente te Weerselo optrad. De familie Veneklaas kon het erve en goed De Bellinckhof blijven pachten. In de maand december van 1920 ging de Bellinckhof door ruiling van de kerkeraad van de N.H. Gemeente van Weerselo over naar het College van kerkvoogden van dezelfde N.H. Gemeente. Nog geen twee maanden later, op 16 februari 1921, deed dit college het erve voor 18.000 gulden over aan de zittende pachter Hendrikus Veneklaas. Het eigendom van het erve zou pas na het verstrijken van de nog lopende pachttermijn, op 10 januari 1922, op de nieuwe eigenaar overgaan.

Na het overlijden van Hendrikus Veneklaas op 9 februari 1941 ging het erve en goed de Bellinckhof krachtens zijn testament van 16 november 1907 naar zijn weduwe Aleida Rademaker en hun twee kinderen Gerrit Jan en Aleida, die in 1950 besloten tot boedelscheiding. Terwijl moeder Aleida Rademaker het levenslange vruchtgebruik kreeg, werd aan Gerrit Jan, die evenals zijn vader landbouwer was, het blote eigendom van het erve en goed toegedeeld. Dochter Aleida werd uitgeboedeld⁹⁹. Na het verscheiden van zijn moeder op 23 april 1961 werd Gerrit Jan de volle eigenaar. Ruim een jaar tevoren, op 48-jarige leeftijd, was hij gehuwd met Henderkien Dieker, afkomstig uit het Bentheimse Halle. Gerrit Jan stierf, 77 jaar oud, op 19 mei 1989 te Weerselo; zijn nalatenschap ging naar zijn weduwe Henderkien en hun enige zoon, de in 1962 geboren Hendrik Albert. Na de verwezenlijking van het grootscheepse ruilverkavelings-project 'Weerselo-Dulder' in de jaren 1983-1993 met ruim 2400 hectare als inzet, werd de ondergrond van het voormalige huis, in gebruik deels als grasland en deels als maïsland en van gemeentewege bestempeld tot gebied van enige archeologische waarde, herverkaveld. Het noordelijk gedeelte van het sinds 1832 ongewijzigd gebleven kadastrale perceel werd aan de Reutumse landbouwer J.H. Bolk toegewezen; het zuidelijk gedeelte alsmede de oprijlaan bleven bij moeder en zoon Veneklaas in eigendom. Heden ten dage bestieren de laatstgenoemden het erve en goed aan de Bellinckhofweg nr. 6 te Weerselo-Scheutenhoek.

J.H. Wigger

NOTEN (deel 3)

71. Gevers en Mensema, 'De Havezaten in Salland', a.w., p xx (2e kolom).
72. W.A. Beelaerts van Blokland, De praktijk van het leenrecht in Gelderland, (Leiden, 1910), 7.
73. RAO, Archief Provinciale Leenkamer van Overijssel, inv.nr. (Manuscript Inventaris) 3146 ('Boek van afkopen'), f. 8-9, d.d. 29 maart 1798. Zie ook Repertorium Leenprotocollen Provinciale Leenkamer van Overijssel, nr. 1190.
74. RAO, RAL Ootmarsum, inv.nrs. 11, folio 472-476, 479-480 en 493-494, en 12, folio 48.
75. Ibidem, inv.nrs. 12, folio 68-70, en 72 (Register van de 50e penning, d.d. 3 april 1800).
76. RAO, Collectie Ter Kuile, inv.nr. 118.
77. RAO, RAL Ootmarsum, inv.nrs. 68 (d.d. 2 november 1804) en 72 (Register van de 50e penning, 206-207, d.d. 16 november 1804).
78. Ibidem, inv.nr. 13, folio 118-125.
79. RAO, RAL Oldenzaal, inv.nr. 21, 53-55. (De overdracht ervan vond plaats op 13 september 1805).
80. Genealogie Lamberts in: Nederlands Patriciaat (14e jrg), 1924, 165-170, en F.G.H. Houck, 'Genealogie Lamberts' in: VM ORG, 32ste stuk (1916), 193-222.
81. Dank aan de heer H.J. Brillman te Deventer, welke mij gegevens van de familie Brillman te Deventer uit de Collectie van B.J. Boerrigter te Geleen heeft verstrekt.
82. RAO, Archief Gequalificeerden van de belasting op het recht van Successie, 1806-1811, inv.nr. 224.

83. Houck, 'Genealogie Lamberts', 220-221. Ze werd voor haar rekening en verantwoording over 1812 in 1815 gedechargeerd door de President, Raden en Rekenmeesters der Domeinen te 's-Gravenhage.
Zie ook J.H. Wigger, 'Inventaris van de archieven en archiefbestanddelen betreffende het beheer der domeinen in Overijssel, 1812-1945', (Rijksarchief in Overijssel, Zwolle), 1992 (niet gepubliceerd), inv.nr. 5.
84. Houck, 'Genealogie Lamberts, 198-199 en 221-222.
85. RAO, Kadaster Kantoor Almelo, OAT, inv.nr. 74. (Gem. Tubbergen, Sectie F. 1191). Zij wordt in de artikelsgewijze legger der grondeigenaren van de gem. Tubbergen (aanwezig bij de Dienst van het Kadaster te Zwolle) onder artikelnummer 555 genoemd.
86. RAO, Minuutplans 1832, inv.nr. 1187 (Gem. Tubbergen, sectie F, nr. 1191).
87. RAO, Processen-verbaal van grensbepaling van de gemeenten, inv.nrs. 53 (Tubbergen) en 59 (Weerselo).
88. RAO, O.A.T., inv.nr. 74, Gem. Tubbergen, sectie F., nrs. 1192 en 1194.
89. Wiefker, a.w., 27-28.
90. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 4364, akte.nr. 83 (notaris H. Mensink te Weerselo)
91. C. van Heel, 'Lijst van Overijsselse burgemeesters, 1850-1987' in K.H. Vos en Th.G. Verlaan, De lakens uitdelen in Overijssel, over burgers en bestuurders, Jaarboek Overijssel 1987, (Zwolle) 1987, 142.
92. Wigger, Inventaris Domeinen in Overijssel, a.w., p. xxiv.
93. RAO, Memories van Successie, Kantoor Enschede, inv.nr. 22 (reg.nr. IV 3/3839).
94. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 4083, akte.nr. 878 (Notaris L.H.C. van Rhijn te Tubbergen). Hierin werd H. Kelderman abusievelijk als eigenaar van het erve Bellinkhof genoemd.
Gemeentearchief Weerselo, Bevolkingswijkboek, Wijk W, 1870-1879, nr. 24.
Op de oudste twee kinderen na zijn de overige 6 kinderen sinds 1863 te Weerselo geboren. Volgens de latere bevolkingswijkboeken wordt het erve en goed de Bellinckhof genummerd als Wijk W, nr. 20 om in de jaren 1910-1923 met nr. 22 genummerd te worden.
95. Gemeente-archief Weerselo, Bevolkingswijkboeken Gemeente Weerselo, 1880-1889. Wijk W nr. 29.
96. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 2935, akte nr. 6129. (Notaris J.B. Stork te Oldenzaal)
97. RAO, Memories van Successie, Kantoor Enschede, inv.nr. 37 (reg.nr. IV 4/6047).
RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 3256, akte nr. 5612-5614. (Notaris J.A.H. ten Pol te Ootmarsum)
98. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 3256, aktenrs. 5661 en 5669. (Notaris J.A.H. ten Pol te Ootmarsum)
RAO, Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 324, akte nr. 124 (vervolg in deel 326).
99. RAO, Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, delen 623 (aktenr. 66), 624 (akte nr. 132) en 1143 (aktenr. 9).
Dienst van het Kadaster en Hypotheken Zwolle, Kadastrale Legger der Gem. Tubbergen, art.nr. 9386 en die van de Gem. Weerselo, art.nr. 7561.

DE KAARTENVERZAMELING VAN DE OUDHEIDKAMER

HET GESLACHT BLAEU

Als in Nederland gesproken wordt over landkaarten, valt al spoedig de naam Blaeu, een drukkers- en kaartenmakersgeslacht uit Amsterdam, dat grote faam verwierf met zijn fraaie kaarten en atlassen.

Willem Jansz. Blaeu, die zich ook noemde Willem Jansz, Guiljelmus Janssonius, Caesius of Guiljelmus Janssonius Alemaniensis, werd in 1571 in Uitgeest, bij Alkmaar, geboren. Hij, die o.a. een tijdlang leerling was van Tycho Brahe, werd de stichter van het kaartenmakers- en drukkersbedrijf Blaeu. Hij vestigde zich rond de eeuwwisseling in Amsterdam en bracht zijn bedrijf tot grote bloei. Hij was de officiële kaartenmaker van de V.O.C. Op zijn hoogtepunt waren 250 mensen voor het bedrijf werkzaam. Allicht dat niet alle producten door Blaeu zelf werden vervaardigd. Kaarten werden veelvuldig verworven van andere kaartenmakers, waarbij het niet altijd duidelijk is hoe de rechten van partijen verdeeld werden bij afwezigheid van een auteurswet. Zijn zoon Johan of Joan Blaeu zette het bedrijf voort na de dood van Willem in 1638. Het bekende werk 'Toneel der Steden van de Vereenigde Nederlanden' verscheen in 1649. De 'Atlas Major' kwam in 1660. In 1672 werd het bedrijf getroffen door een vernietigende brand.



Kaart Over-IJssel van Blaeu

Een jaar later stierf Joan; zijn weduwe verkocht de koperen platen, die een grote waarde vertegenwoordigden en die nog vele jaren door drukkers zouden worden gebruikt, o.a. door Frederik de Wit in Amsterdam.

Een vijftal kaarten van Blaeu met Nederlandse, Franse en Latijnse teksten bevindt zich in de verzameling van de Oudheidkamer Twente. Zij zijn alle afkomstig uit een atlas. De losse verkoop van kaarten bracht altijd al meer op dan de totale atlas.

Overigens, het aantal bladen met teksten ter beschrijving der landen is aanzienlijk groter dan het aantal bladen met kaarten in de atlassen.

De hierbij afgebeelde kaart is afkomstig uit de atlas 'Het Toneel des Aardriks'. In de bibliotheek van de Universiteit Twente bevinden zich een originele en een facsimile-uitgave van de twee atlasseries van ieder omstreeks 15 delen.

FREDERIK DE WIT

Frederik de Wit werd geboren in 1630 te Gouda, vestigde zich in Amsterdam in 1648 als graveur, kaartenmaker en uitgever. Hij was een welvarend man. Hij overleed te Amsterdam in 1706. Zijn adres was 'in de Calverstraat bij de Dam in de Witte Pascaert'.

De Wit was een kind van zijn tijd in die zin, dat hij zijn eigen koperen platen graveerde maar ook op grote schaal platen van elders gebruikte. Zo kwam hij in het bezit van de platen van Blaeu en van Jansonius, die eerder door anderen verworven waren. De platen werden dan bijgewerkt, waarbij de namen van de vorige gebruikers verwijderd werden en vervangen door de naam De Wit. Erkend moet worden dat eventuele veranderingen in het landschap in de platen gecorrigeerd werden, soms onjuist.

Na de dood van De Wit zette zijn vrouw het bedrijf nog enige jaren voort, waarna, bij de liquidatie, de koperen platen in handen kwamen van de bekende uitgeverij Covens en Mortier. Die kon er nog een aantal jaren gebruik van maken.

De plattegronden van de steden waren tussen 1680 en 1780 slechts weinig veranderd. De slijtage en de veranderde opvattingen over de stijl maakten tenslotte de platen onbruikbaar.

In 1666 bracht De Wit een atlas uit van de Nederlanden (de noordelijke en de zuidelijke) met 20 kaarten. De daarbij gebruikte koperen platen waren van verschillende herkomst. Die van Overijssel was oorspronkelijk van N. ten Have, die van Vlaanderen van Abraham Deur, die van Friesland van B. Schotanus à Sterringa.

Deze fraaie atlas bevindt zich in de verzameling van de Oudheidkamer Twente. Helaas is het bindwerk beschadigd en is de kaart Bentheim-Steinfurt verdwenen in een grijs verleden, volgens een aantekening uit 1937.

H.C.N. Schrijver

ARCHEOLOGISCH OVERZICHT VAN TWENTE OVER 1994

Reorganisatie

In 1994 is de R.O.B. na een aanloopperiode van ca. drie jaar officieel overgestapt op een nieuw werkmodel, waarbij de Archeologische Monumentenzorg het 'Leitmotiv' gaat vormen. Dit nieuwe en landelijke model zal nog jaren moeten doorgroeien, waarbij de toekomstige verankering in de Nederlandse wet van de Conventie van Malta van doorslaggevend belang zal zijn. In deze Conventie is onder meer geregeld, dat de zorg voor het archeologisch erfgoed een maatschappelijke verantwoording moet zijn en dus niet alleen een instituutsaangelegenheid is. Ook in Twente zullen de hiermee gepaard gaande veranderingen merkbaar worden.

Opgravingen

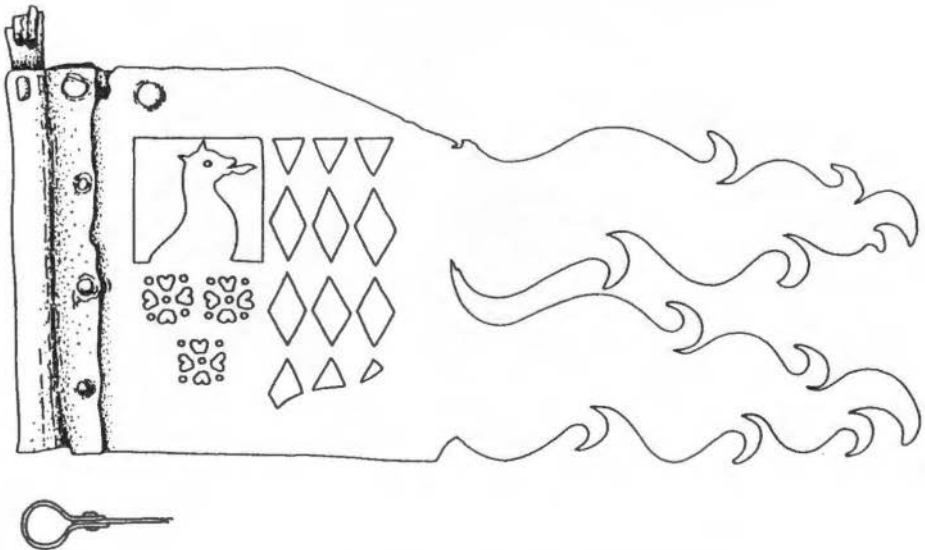
Borne - havezate het Weleveld

In samenwerking met het Waterschap Regge en Dinkel, de grondeigenaresse, de R.O.B. en de A.W.N., werd eind maart een Monumentenzorg-opgraving uitgevoerd. In het kader van de verlegging van de Bornse beek werden de grachten om de huisplaats uitgegraven en werd het terrein heringericht. Met de plaatsing van een informatiepaneel in 1995 moet de operatie worden voltooid, die als doel heeft het havezaterrein weer een enigszins monumentwaardig aanzien te geven.

Allereerst werd een aantal proefsleufjes uitgezet om de begrenzing, speciaal de binnentaluds, van de grachten te bepalen. De breedte van de grachten varieerde van 10/12 - 20 m. De rechthoekige huisplaats, die door deze grachten werd ingesloten, bleek op maaiveldniveau ca. 36 bij 34 m te bedragen. Vervolgens werd de bouwvoor boven de grachten op de huisplaats gedeponeed, enerzijds om de huisplaats bij benadering weer op het oorspronkelijke niveau (ca. 40 cm verhoging) te brengen, anderzijds voor het aanbrengen van een beschermend gronddek boven de ondergrondse restanten van het Huis Weleveld. Bedoelde grondsporen lijken overigens van marginale aard te zijn, zoals bij het onderzoek van drs. A.L. Hulshoff in 1964 al was gebleken. Tegen de binnentaluds van de grachten bleek overal een enorme puinwaaier van bouwpuin van de in 1804 afgebroken havezate te liggen. Om deze reden is de begrenzing van de huisplaats aan de ruime kant gehouden. Op de plaats van de voormalige brug in de zuidwestelijke gracht is niets vergraven. Daar is een brede aarden dam uitgespaard om de huisplaats toegankelijk te houden. De in 1994 vrijgekomen grachtspecie is vanwege de modderige toestand ruim een maand buiten de grachten opgeslagen om uit te druipen. Daarna is deze grond ruim 50 m 'verderop' gebruikt voor de demping van het oude beektracé. Uit de grachtspecie zijn vele vondsten verzameld, in hoofdzaak bestaande uit bouwpuin: Bentheimer steen, rode bakstenen van

meerdere formaten, geelbakkende Friese steentjes, weinig kloostermoppen, resten van dakbedekking en loodbekleedsels. Een van de zware blokken Bentheimer zandsteen was versierd met een rechthoek, die onder meer was opgevuld met zogeheten diamantkopjes. Een ander blok droeg het opschrift 'festina lente', de Latijnse uitdrukking voor 'haast U langzaam'. Een gegolfd blok Bentheimer steen stamt waarschijnlijk uit een der topgevels. Op Baumberger zandsteen was een kopje, een masker gemodelleerd.

Er zijn enkele honderden aardewerkscherven aangetroffen van de 14/15 - 19e eeuw, die geteld en gedetermineerd zijn door drs. D. Bente. De andere vondstcategorieën omvatten onder meer dierlijk slachtafval, resten van wijnflessen, een glaszegel uit het vorstendom Waldeck-Pyrmont van ná 1712, pijpkopjes, musketkogeltjes, een ijzeren ijsbijl, een bronzen tap, het fragment van een gietijzeren kachelplaat met de voorstelling van de Verloren Zoon (ca. 1620). L. Cauli deed waarschijnlijk de interessantste vondst, namelijk een complete windvaan van roodkoper, gelegen onder het puin in de oosthoek van de gracht. De sierlijke 40 cm lange windvaan was om een ijzeren of houten as geklonken en is door middel van uitsnijdingen versierd met het wapen van het Weleveld, zijnde een wolfskop waaronder drie roosjes; emaat zijn staande ruitjes uitgesneden, die waarschijnlijk teruggaan op Sweder of Goossen Schele, welke 17e eeuwse heren tevens als heer van Vennebrugge werden aangeduid (informatie van drs. B. Olde Meierink). Het windvaantje geeft dan een merkwaardige combinatie van twee huiswapens weer. De dakverfraaiing heeft waarschijnlijk een 17e eeuwse ouderdom.



Het Weleveld. 17e eeuwse windvaantje uit de gracht naast het Huis. Lengte 40 cm



Het Weleveld. Uitsnede uit de Hottingerkaart anno 1783
60

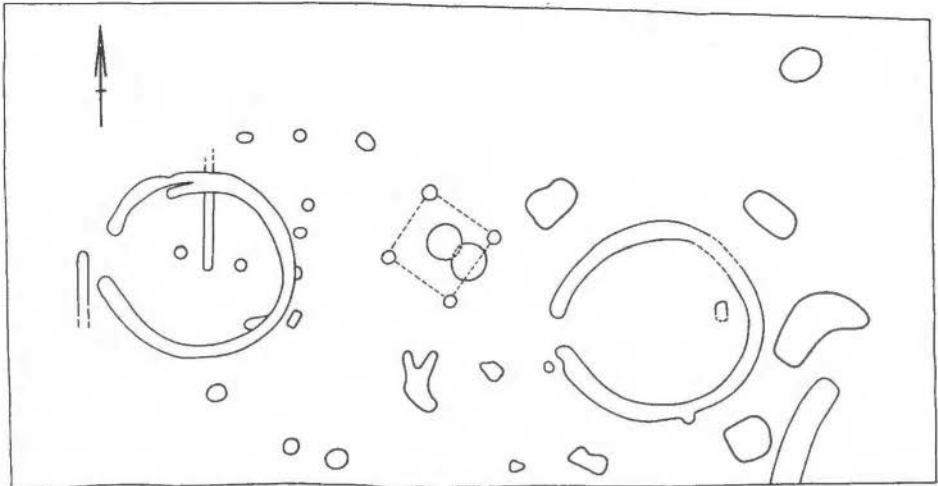
Weerselo - de Huneborg

In het kader van de ruilverkaveling Rossum-Oost werden in samenwerking met de Landinrichtingsdienst, de Heidemij, het Overijssels Landschap, de R.O.B., de Oudheidkamer Twente en de heer J. Oude Hengel de grachten rondom de 12e eeuwse burcht de Huneborg gesaneerd. Ook deze activiteit had Monumentenzorg als doelstelling. De grotendeels verlande gracht werd uitgebaggerd, waarbij echter de bodemlaag van de gracht, die van archeologisch belang kon zijn, ongestoord diende te blijven liggen. Daar de gracht bepaald ondiep bleek te zijn, slechts 1,5 m, kon er slechts weinig grond worden verwijderd. Bovendien bleek op de grachtbodem vaak een veenlaag te liggen. De toe- en afvoer van water voor de grachten werd beter geregeld. Aan de westzijde van de gracht is een lage wal opgeworpen ter vervanging van het vroeger geëgaliseerde walgedeelte.

Tijdens de werkzaamheden werd enig archeologisch onderzoek in de grachten uitgevoerd (G. van Haaff en E. Vreenegoor van de R.O.B.), wat enkele nieuwe gegevens opleverde. Zo werd aan de binnenkant van de gracht de veenlaag op de grachtbodem onderbroken door een zandlaagje. Dit kan wijzen op een fasering van de binnenwal van de Huneborg ofwel op een erosiefase van deze wal. Verder werd in het zuidwesten van de gracht een onbekend dammetje door de gracht aangetroffen. Dit dammetje was opgebouwd uit houtresten (eikehout), vlechtwerk (vooral els, minder wilg), veldkeien en daartussen zand. De veldatum van de boom, waaruit het gebruikte eikehout werd verkregen, kon met behulp van jaarringenonderzoek worden gedateerd op 1155 +/- 6 en 1159 +/- 6. De 12e eeuwse stukken eikehout waren secundair in het dammetje verwerkt. De zuidelijke toegangsdam lijkt relatief jong te zijn en kan best uit de tijd van ná het functioneren van de Huneborg zijn aangelegd. De schaarse vondsten uit de gracht betreffen scherven van 11e en/of 12e eeuwse kogelpotten, vuistgrote keien, een complete ijzeren bootshaak en het fragment van een ruiterspoor.

Enschede - Usseler es

Onder de uitgebreide Usseler es worden op de randpartij na, al vele jaren niet of nauwelijks archeologische sporen verwacht, omdat de ondergrond onder de es bestaat uit een natuurlijke hoogte van Tertiaire klei en keileem. De enkele meters hoge es dankt zijn markante uiterlijk dan ook in belangrijke mate aan de natuurlijke ondergrond, die als een eilandje even buiten de Oosttwentse stuwwal is gelegen. Het tracé van de A1 dwars over de es heeft bovengenoemde verwachting gestaafd. Aan de zuidwestkant van de es, direct west van de Usseleresweg, konden door A.W.N. en R.O.B. vrij veel grondsporen en vondsten uit de 11/12e eeuw in het wegtracé worden vastgesteld. Het betreft allerlei paalkuilen, kuilen, greppels en sloten, die tot een laat-middeleeuws erf behoren. In de grondsporen zijn geen structuren herkend. Het is zeer waarschijnlijk dat de bij de grondsporen behorende boerderij iets



Enschede - Usseler esch. Grondsporen uit de Midden IJzertijd langs de Borgweg

ten noorden van de snelweg is gelegen. Onder de esrand ten oosten van de Usseleresweg is slechts één geïsoleerd gelegen spieker van 2,25 bij 2,25 m aangetroffen. De vondsten uit en bij de grondsporen bestaan zoals gewoonlijk voor dit tijdvak uit scherven van kogelpotten en enig import Pingsdorf, alsmede steenfragmenten. Bij de zuidostrand van de es, langs de Borgweg, ontdekte E. Ulrich in hetzelfde wegtracé een paar kringgreppels in de gepodssoleerde bodem onder het esdek. Dank zij de medewerking van Rijkswaterstaat kon in aansluiting op de A.W.N.-registraties een ééndaagse opgraving worden uitgevoerd in samenwerking met amateurs van de A.W.N. en de S.H.S.E.L. Op de waarschijnlijk aan alle zijden begrensde plek van 50 bij 9 m werden diverse sporen uit de Midden IJzertijd opgetekend. Het betreft twee kringgreppels, een spieker, twee voorraadkuilen (silo's) en enkele diversen. De beide greppels hebben een doorsnede van 5 m en een greppelonderbreking in het westen. Binnen de greppels zijn geen crematies gevonden. Het moet hier desondanks gaan om een zeer klein grafveldje met crematies op het voormalige loopvlak en afgedekt door lage grafheuveltjes, zogeheten brandheuvels. In de Middeleeuwen zullen deze heuveltjes bij de aanleg van de es zijn verploegd, waarbij alleen de greppels nog zijn bewaard. Dit is een veel voorkomende situatie. Dergelijke grafveldjes van kort na de urnenvelden zijn moeilijk te ontdekken door hun vondstarmoede en hun weinige grondsporen, in ons geval tevens door de kleine omvang van het grafveldje. Afgezien van één enkele brandheuvel uit Mander is dit grafveldje het eerst bekende in zijn soort uit Twente. Tussen de beide kringgreppels lag een vierpalige spieker, waarbinnen zich twee silo's bevonden. De voorraadkuilen hadden een ronde omtrek, steile wanden, een vlakke bodem. Zij bevatten vrij veel scherven uit de IJzertijd en verkoold graan.

Het graanmonster is nog in bewerking bij de R.O.B., zodat de resultaten hier nog niet vermeld kunnen worden.

Vondsten en verkenningen

Borne

1. Iets ten zuiden van havezate Het Weleveld vonden leden van de A.W.N. in de voet van een smalle es enkele grondsporen en scherven uit de 10-12e eeuw, alsmede mesolithische vuursteen. Ten westen van Het Weleveld werd de vloer van een schuurtje van 4 bij 2 m gesignaleerd.
De in het vloertje gelegen kloostermoppen zijn ongetwijfeld secundair toegepast.
2. Bij de noordwestrand van de Stroomesch vonden leden van de A.W.N. (m.n. J. van Nuenen) in enkele wegcunetten vrij talrijke grondsporen uit de 10/12e eeuw. Met hulp van de gemeente Borne konden enkele cunetten zijdelings worden uitgebreid. Mogelijk zijn een of twee grondsporenconcentraties te herleiden tot een paar huisplattegronden.
3. Op de Zenderse es kon de **A.W.N.** in en naast een wegcunet een kleine noodopgraving uitvoeren. Er werden redelijk wat grondsporen van IJzertijdbewoning aangetroffen, maar structuren zijn tot dusver niet herkend.

Delden

Ten westen van stad Delden voerde de R.O.B. op het toekomstige bouwterrein Raesfelt een prospectie-onderzoek uit met boringen en later, in 1995, met proefsleuven. Tegen de verwachting in werden geen archeologische gegevens onder het esdek aangetroffen, ook niet van het oude Delden. Aan de zuidzijde van het terrein werd wel een vrijliggende waterput (?) uit de IJzertijd geconstateerd.

Denekamp

H. Scholte Lubberink en A. Haarhuis vonden te Agelo aanvullende vuursteen van een complex Tjonger vuursteen, waaronder een Tjonger spits en een (latere) B-spits.

Enschede

Te Lonneker, in de omgeving van de Roolvink es, is een korte veldverkenning uitgevoerd door R.A.A.P. Deze verkenning heeft zeer beperkte resultaten opgeleverd.

Hengelo

1. Ten westen van Hengelo is het erve Wilderink (van Ter Haar) gesloopt. Dit erf was omgracht, maar onbekend is vanaf wanneer en met welke status dit gepaard ging. In een bouwput op deze plek deed E. Ulrich onder drassige omstandigheden enkele waarnemingen: een deel van de gracht en een rij paalkuilen in een kleiïge ondergrond. In enkele kuilen vond hij scherven uit de 10/11e eeuw (kogelpot) en uit omstreeks 1300. Verder losse vondsten uit de 19e eeuw.

2. In het verslag over 1993 is melding gemaakt van diverse vondsten en grondsporen uit de IJzertijd en Romeinse tijd op het te saneren Heemaf-terrein. Slechts tientallen meters ten westen hiervan deed H. Reynders over tientallen vierkante meters enkele honderden vondsten op de bodem van een oude beekbedding, op ca 3 m diepte. Het betreft een groep mesolithische vuursteen, honderden inheems-Romeinse scherven, 2 gladwandige Romeinse scherven (ca 3e eeuw), enkele weefgewichtfragmenten, kooksteenfragmenten, enkele slijpstenen, een fragment van een zandstenen pijlschachtpolijster (uit het Mesolithicum?) en slachtafval van huisdieren. Verder twee kleine middeleeuwse scherfjes en ijzer-slakken van onbekende datum en van een nauwelijks bekend procédé. Dertig cm hoger in het beekprofiel vond hij een eikehouten roei- of roerspaaan met een nu nog onbekende datering. Het beekprofiel is op natuurlijke wijze in of na de Romeinse tijd opgevuld en nadien afgedekt met een laag beekklei. Het beekprofiel c.q. de beekprofielen behoren tot een vlechtend beeksysteem (als voorgangers van de huidige, recht getrokken BerflobEEK) en zijn ingesneden in dekzand.

In dit dekzand bevond zich een verknepen veenlaag van naar schatting 30.000 jaar oud. De profielen zijn bestudeerd en er zijn veenmonsters genomen door een groep geologen en botanici uit Amsterdam onder leiding van B. van Geel. De inheems-Romeinse vondsten op de beekbedding, die slechts een klein deel van een groter vondstcomplex kunnen uitmaken, interpreteren wij als een 'dump' nabij de agrarische sporen van vorig jaar. Zij zullen behoren bij de bewoning op de hoger gelegen Woolder es of Hengelose es. (Zie ook art. Reijnden Inschrien 1995/2, Red.)

Losser

Een beschermde grafheuvel bij Glane bleek verstoord te zijn. De beschadiging is zo goed mogelijk hersteld, maar de heuvel heeft dus wel aan informatiewaarde ingeboet.

Weerselo

H. Slot vond met een metaaldetector in verstoorde grond bij de Huneborg een bronzen speerpunt uit de Bronstijd. De vondst was sterk gecorrodeerd.

Wierden

In het dal van de Potlee te Enter vond B. Terlouw een basisbijl van edelhert-gewei.

A.D. Verlinde

DE VERENIGING 'OUDHEIDKAMER TWENTE' 1940-1945

De oorlogsjaren lijken aan het Rijksmuseum Twenthe en de Oudheidkamer zonder schokken te zijn voorbijgegaan. Inderdaad is er niets 'schokkends' te melden. Het verenigingsleven had geheel stilgelegen. Op de eerste naoorlogse algemene ledenvergadering, gehouden op 28 maart 1947(!), spreekt de voorzitter dan ook van een 'gedwongen veeljarige winterslaap'. Die had dan geduurd vanaf 9 april 1941, de datum waarop men voor het laatst bij elkaar kwam. Dat er toch wel het een en ander is gebeurd, blijkt uit de verslagen van de algemene vergaderingen, gehouden in het voorjaar van 1940, 1941 en 1947. De inhoud van deze verslagen, die we in beknopte vorm weer geven, spreke voor zichzelf:

36e Algemene Vergadering der Ver. 'Oudheidkamer Twente' gevestigd te Enschede op Dinsdag 23 april 1940 (Gobelinzaal)

Voorzitter L.A. Stroink

Secretaris A.J. Blijdenstein

Directeur Museum J.H. van Heek

Bestuursleden: A. Wevers jr., Van Helvoort, Jhr. von Bönninghausen, mr. dr. G.A. Lasonder en J.G.H. Jordaan, Mej. C. Elderink, J.H. van Heek, A.C. Meyling, J.J. van Deinse

Belangrijkste schenkingen:

Foto's van Enschede (W.A. Roelvink)

Hangklok voor losse huis (L.A. van Heek- v. Hoorn)

*Zeilwagen voor losse huis (L.A. Stroink-Beltman)
enz.*

Aantal leden 304

Aantal donateurs 47

Aantal bezoekers museum 9330 tegen 14404 gedurende 1938. Deze vermindering valt toe te schrijven aan de tijdelijke algehele sluiting van het museumgebouw, als een gevolg van den ingetreden oorlogstoestand rondom onze grenzen.

37e Algemene Vergadering, Woensdag 9 april 1941

Voorzitter L.A. Stroink

"De voorzitter bracht verslag uit over de wederwaardigheden in het afgelopen jaar. Kort na de vorige jaarvergadering, op 10 mei, kwam de oorlogstoestand over ons land, welke in hoge mate zijn stempel heeft gezet op de gang van zaken in het Museum.

De zeldzame voorwerpen werden ijlings opgeborgen. Toen de tijden weer wat rustiger werden, volgde een gedeeltelijk herstel. Gelukkig bleven we voor

verliezen gespaard. Het spreekt vanzelf, dat door deze omstandigheden het bezoek sterk achteruit ging, 5831 bezoekers tegen 9000 in 1940. Het aantal leden vermeerderde met 9 en kwam op 313. Het aantal donateurs steeg van 93 tot 103.

Er werd (archeologisch) onderzoek gedaan in de gem. Tubbergen, in het Usselerveen en in Buurse, met steun van de Rijksdienst door de Werkverruiming te 's Gravenhage, onder toezicht van de Ned. Heidemij.

Weer veel giften, waaronder boekwerken van de heer en mevr. A. Wevers-Sindorff."

Gelezen en goedgekeurd op de vergadering van 28-3-1947

Pas op 6 februari 1947 hield het **dagelijks bestuur** haar eerste na-oorlogse vergadering, 's middags om 4 uur in de bestuurskamer van het Rijksmuseum Twenthe.

Aanwezig waren de heren L.A. Stroink, voorzitter,

J.H. van Heek, vice-voorzitter, A.J.B. Blijdenstein, secretaris,

dr. C.C.J.W. Hijzeler, conservator, en de bestuursleden J.G.H. Jordaan,

W.H. Dingeldein en A. Wevers jr.

De volgende viel op 14 maart 1947.

Twee weken later volgde de **38e algemene ledenvergadering**, de eerste na vele jaren spanning en zorg, en wel op **vrijdag 28 maart 1947**. De notulen hiervan luiden:

"De voorzitter, de heer L.A. Stroink, heet de aanwezigen welkom en opent hiermede de bijeenkomst. Hij wijst er vervolgens op, dat dit de eerste algemene vergadering is, welke sinds 1941 wordt gehouden. De redenen, welke hiertoe geleid hebben, behoeven wel geen nadere explicatie. Inmiddels heeft de Vergadering een tweetal uitermate zware verliezen geleden door het overlijden onzer hoogstverdienstelijke bestuursleden Mej. Toos Elderink en de heer J.J. van Deinse, eerstgenoemde temidden van het oorlogstumult op 14 Juni 1941, de laatste, reeds lang ziekelijk, recentelijk ten grave gedragen op 28 Februari 1947, nadat hij op 25 Februari d.a.v. de ogen gesloten had...

In verband met de gedwongen veeljarige winterslaap onzer Vereeniging is in feite het geheele bestuur demissionair. Dit zijn de heren L.A. Stroink, J.H. van Heek, A. Wevers jr., Dr. C.C.W.J. Hijzeler, A.C. Meyling, W.H. Dingeldein, J.G.H. Jordaan, Jhr. Van Nispen tot Sevenaer en pastoor Hartman. Deze leden worden alle herbenaemd terwijl op voorstel van het aftredende bestuur tot nieuwe bestuursleden worden gekozen de heren L. de Jong, wethouder der gem. Enschede, J. v.d. Veen te Diepenheim, Mr. Maalderink, burgemeester der gem. Wierden, Mr. L.L.J. Dons te Almelo, F.E. v.d. Berg, gem.secretaris Tubbergen en Jhr. F.W.W.H. v. Coeverden te Goor.

Inzake de jaarverslagen over 1940 t/m 1945 verwijst de voorzitter naar het den leden reeds eerder toegezonden boekje."

Een samenvatting van deze jaarverslagen volgt hieronder:

JAARVERSLAGEN 1940-1945

"Nu de oorlog van 5 lange en harde jaren achter ons ligt, er weder vrijheid van uiting bestaat en een haast ondraaglijke druk van ons is weggenomen, achten wij het oogenblik daar U iets van onze werkzaamheden in dit tijdsverloop mede te deelen.

Voor hen, die van ons werden weggenomen om des Vaderlands wil, spreken wij onze eerbiedige hulde uit. Voor wat ons bleef, past een woord van groote dankbaarheid.

Twenthe heeft veel geleden, doch er is veel behouden. Moge daarop in komende jaren met succes worden voortgebouwd."

1940

"In de herfst van 1940 had een onderzoek plaats van een microlithenvindplaats in het Usselerveen. Onderzoek werd geleid door dr. Hijszeler m.m.v. Mr. Florschütz als palaeo-botanicus. Vuurstenen artefacten bleken te stammen uit overgangstijd Oude - naar Midden Steentijd."

1941

"Onderzoek voortgezet. Op 0.80 m beneden het maaivlak werden enkele duizenden artefacten aangetroffen.

In de Manderesch, Gem. Tubbergen, werd een zgn. steenkransgrafheuvel uit de Jonge Steentijd onderzocht.

Op 28 februari 1941 werd de 70e verjaardag van Cato Elderink met een samenkomst gevierd. Zij overleed 14 juni d.a.v."

1942

"In het Nutterveld bij Ootmarsum werden twee grafheuvels onderzocht, een uit de Steentijd en een uit begin Bronstijd. De laatste leverde fraaie vondsten o.m. hoofdgraf met scherven visgraatbeker.

Aan de rand een tweede graf met bijna gave steenkist (eerste in Twente), een derde graf met resten van steenkist.

Steenkist zou worden opgebouwd in museumtuin, van dit 'familiegraf' als geheel zou maquette worden gemaakt. Zo ook van de steenkransheuvel in de Manderesch uit 1941."

1943

"Kleine opgraving op hoogste punt Enschede, zonder resultaat.

Verder waren er geen archeologische ontgravingen.

Aandacht werd besteed aan normalisatie en uitdieping Linderbeek tussen Den Ham en Vroomshoop- vondsten dierlijke fossielen, waarschijnlijk uit Jongere Steentijd.

Maquette steenkransgrafheuvel Mander is gereed en opgesteld in het museum. Merkwaardige vondst bij verrichtingen grondwerk bij erve Paus (Evers) te Hezigen. Twee zeer primitieve eikehouten borstbeelden, reliëkhouders, mogelijk uit Romaanse tijd. (In bruikleen afgestaan)."

1944

"Normalisatie en onderzoek van Linderbeek voortgezet. Geen opgravingen. Aangezien het oorlogsgeweld meer en meer onze grenzen naderde, werden nagenoeg alle bezittingen van de Oudheidkamer opgeborgen in de kruipkelders van het Museum."

1945

"De oorlog is voorbij. Het Museum is weer officieel geopend. Alle voorwerpen van de Oudheidkamer zijn weer tentoongesteld. Van de brandbommen, die 28 Mei 1943 op Enschede vielen, het bombardement, waardoor op 10 October 1943 de stad werd geteisterd, alsmede van de reusachtige hoeveelheid brandbommen op 22 Februari 1944 op Enschede uitgeworpen, bleven Museum en Oudheidkamer verschoond. Ook de bombardementen even vóór de bevrijding van Enschede op 1 April j.l. brachten aan het gebouw noch aan den inhoud eenige schade.

Het Rijksmuseum Twenthe en de Oudheidkamer zijn wel zeer gelukkig geweest, dat zij en het geheele personeel gespaard zijn gebleven. Wij kunnen dit thans met grote dankbaarheid vermelden. In het bijzonder heeft onze conciërge Chr. van Bruggen langen tijd in levensgevaar verkeerd. Hij heeft zich daarbij bewonderenswaardig gehouden. Vele onze vrienden hebben wij in de afgelopen jaren van dienst mogen zijn door de bewaring van meubels en kunstvoorwerpen om deze uit handen der Duitschers te houden. Het was ons een genoegen dit te doen. Aan hen, die in den afgelopen tijd zich vrijwillig in dienst van het Museum stelden om in geval van nood dit te helpen ontruimen en beschermen, betuigen wij onzen oprechten dank. Gelukkig zijn die diensten niet noodig gebleken, doch wij blijven allen erkentelijk.

Nederland gaat een nieuwen en vooralsnog zeer moeilijke tijd tegemoet. Wij spreken de hoop uit, dat onze Leden ons ook daarin getrouw zullen blijven en jongeren tot ons zullen toetreden. Het Museum en de Oudheidkamer hebben een blijvende taak te vervullen. Die van studie van het verleden, een voortzetting van het goede in onze tradities en van het hooghouden der groote waarden, die er op natuur- en cultureel gebied in ons Twenteland verborgen liggen. Helpt ons daarbij."

HET RIJKSMUSEUM TWENTHE
DE 'OUDHEIDKAMER TWENTE'

De redactie

VERDWENEN ARCHIEFSTUKKEN

Historisch onderzoek wordt uiteraard niet vergemakkelijkt bij beperkt aanwezig bronnenmateriaal. Dat ondervond onder anderen W.H. Dingeldein bij de samenstelling van zijn boek 'Acht eeuwen Stift Weerselo' uit 1951. Daarin somt hij een drietal mogelijke verklaringen op voor de schaarsheid aan authentieke acten:

1. Er zijn stukken gelicht uit de Stiftskist die in 1640 naar Deventer werd gestuurd.
2. Zoekraking in de tweede Bisschopsoorlog 1672-1674.
3. De verkoping op het Stift in het begin van de vorige eeuw van onder meer eiken kisten vol papieren en documenten. Een gegadigde kocht de kisten terwille van het hout, maar had geen belangstelling voor de inhoud. Later bleek dat die uit waardevolle stukken had bestaan, die voor een gedeelte door verzamelaars naar elders waren meegenomen en voor de rest spoorloos zijn verdwenen.

Van de Oldenzaalse archieven is bekend dat een deel is verbrand bij de zogeheten Helmichsbrand uit 1492 en dat door de invallen van de Geldersen, vooral in 1510, veel materiaal is verdwenen.

We moeten grotendeels gissen naar hetgeen er zowel in Weerselo als in Oldenzaal verloren kan zijn gegaan.

Iets gemakkelijker wordt het wanneer het om archivalia gaat die vóór hun verdwijning werden geïnventariseerd. De omvang van het verlies kan dan min of meer exact worden aangegeven. Ik noem enkele voorbeelden waar ik bij eigen onderzoek op gestoten ben:

A. Kapittel van St. Pieter

Kort na de aankoop in 1770 door David Constantijn baron du Tour van het 'Twentsche bezit' werden hem door de verkoper, het Utrechtse kapittel van Sint Pieter, de daarop betrekking hebbende documenten meegegeven. Dat gebeurde echter eerst na opstelling van een inhoudsopgave en nadat voor de ontvangst was getekend. Dat zogenaamde reçu (1 omslag met papieren) berust in het Rijksarchief Utrecht (zie nr. 949 x in de inventaris van het archief van St. Pieter uit 1886).

Een zeer korte selectie van hetgeen Du Tour vermoedelijk heeft meegenomen naar zijn havezate de Bellinkhof in de marke Reutum:

- Stukken uit de 12e eeuw: oorkonden m.b.t. de kerken van Delden, Enschede en Uelsen.

N.B. Hoe dit te rijmen valt met de huidige aanwezigheid van blijkbaar soortgelijke exemplaren in het archief van St. Pieter is mij niet duidelijk (Delden en Enschede uit 1119 en Uelsen uit 1131).

- Idem uit de 14e eeuw: geschriften betreffende Vaneker onder Enschede, Repink onder Ootmarsum en de kerk te Veldhuizen.

- Idem uit de 15e eeuw: over Esseking bij Hardenberg, het klooster Sibculo, Ribbert of Westkate onder Ootmarsum en Borghuis onder Delden.
- Idem uit de 16e eeuw: over collaties van de parochies Enschede, Hellen-doorn en Uelsen.
- Dossiers en boeken met daarin onder meer rekeningen van 1448 tot 1766.

Illusies dat al deze stukken - en het zijn er blijkbaar heel veel geweest - nog eens boven water komen, hoeven we m.i. niet te hebben. In bovengenoemde Utrechtse inventaris vond ik de volgende aantekening: "Bij informatie in 1962 is gebleken dat het familie-archief Du Tour in 1945 op het kasteel Deurne bij Eindhoven verbrand zou zijn". Persoonlijk neig ik tot de veronderstelling dat de familie Du Tour na de grotendeels mislukte speculatie van 1770 alle papieren zonder schijnbare waarde heeft weggedaan. Dat zou zo rond 1780 kunnen zijn gebeurd toen het gezin Du Tour noodgedwongen kleiner moest gaan wonen op het Stifftshuis in Weerselo.

B. Hofboeken van Espelo

Tot het door baron Du Tour aangekochte Twentse bezit van St. Pieter behoorde ook de hof Espelo.

Dank zij de medewerking van de heer B.G. Cromhoff te Deurningen kan onderstaand fragment, dat voorkomt in een processtuk uit 1776, worden afgedrukt. Daaruit blijkt dat er in genoemd jaar drie hofboeken van Espelo waren. De exemplaren uit de 16e en 17e eeuw zijn bewaard gebleven en bevinden zich nu op het Rijksarchief in Overijssel te Zwolle. Het op 17 mei 1704 beginnende protocol is helaas verdwenen. Mogelijk heeft mr. G.J. ter Kuile er nog wel naar gezocht, doch op blz. 36 van zijn in 1908 verschenen boek over hof Espelo heeft hij het over de 'Twee ons overgebleven protocolboeken van Espelo'. Denkbaar is dat de laatste hofmeier van Espelo, Gabriël Davina, die in 1776 aan Du Tour zou overdragen 'alle protocolboeken, charters, enz. op het hofmeyerse betrekking hebbende', alleen het laatste boek uit handen heeft gegeven. In dat geval is het derde hofboek mogelijk dezelfde weg gegaan als de stukken bedoeld aan het eind van A.

C. Archief van Enschede

Bij de grote stadsbrand van Enschede op 7 mei 1862 ging het Raadhuis in vlammen op. Van het archief werd slechts een deel gered. Aan de hand van een opgave van het oud-archief van Enschede in 1853¹ kan worden vastgesteld wat er in dat jaar aanwezig was. Letterlijk citaat uit 1853:

"De oude archieven der gemeente bestaan voornamelijk uit de volgende stukken:

- De zogenaamde stadslegger beginnende met het jaar 1300.
- De stadsbrief² gegeven door den bisschop Jan van Diest in het jaar 1325, waarbij aan de stad Enschede stedelijke regten en keuren zijn gegeven.

19
 Een oud Protocol des Keres
 Espelo beginnende met
 den 17 Junij 1549 Lub J

20.

Leivito - beginnende met
 den 5 Junij 1600 Lub Jp.

- Onderscheidene brieven der latere bisschoppen van Utrecht waarbij de stad in hare vroegere regten wordt bevestigd.
- Een brief van prins Maurits uit deszelfs hoofdkwartier te Oldenzaal, waarbij de stad na hare overgave aan Z.H. in hare vroegere regten wordt hersteld.
- De doop en trouwboeken der Hervormde Kerk beginnende met 1623 en bevattende enkele aanteekeningen ten aanzien van den oorlog tegen den bisschop van Munster in de 17e eeuw.
- Onderscheidene giftebrieven van de zoogenaamde vicarij goederen, waaronder er zijn uit de 15e eeuw.
- Boeken houdende stadsrekeningen beginnende met 1754.
- Onderscheidene boeken en aanteekeningen, vervolgen van den stadslegger, bevattend de huishoudelijke zaken van de stad en de regtspraken van het bestuur.
- De doopboeken der Roomsche Katholieke Kerk."

Ook al zijn er veel archivalia verloren gegaan, toch kan men - gelukkig - dikwijls langs andere weg historische gegevens achterhalen.

J.H.R. Wiefker

1) RAO, gem.verslagen, inv. nr. 126

2) Hierover berichtte C.J. Snuif uitvoerig op blz. 205 e.v. in zijn 'Verzamelde Bijdragen tot de Geschiedenis van Twente', uitgave 1930.

VERSCHENEN TIJDSCHRIFTEN

Na telefonisch overleg te raadplegen in de bibliotheek van de Oudheidkamer 'Twente'.

Aold-Hokseberge, 1995, no. 1.

Hofman, C.D., *Bielemannen*, p. 1799-1800.

Asbreuk, B.E., *Opgraving*, p. 1801-1802.

Snuffelaar, *Het gerecht I*, p. 1804-1805.

Berendsen, H.E.J., *Het oude germaanse boerenerfrecht II*, p. 1808-1809.

Hagen-Waanders, R. ten, *Historie der kerken. R.K. Parochie Sint Isidorushoeve II*, p. 1809-1811.

Asbroek, W.E. ten en J.G.L. Overbeeke, *De Wissink erven in Eppenzolder II*, p. 1812-1814.

Aold-Hokseberge, 1995, no. 2.

Hofman, C.D., *Daar komen de schutters*, p. 1817-1818.

Snuffelaar, *Het gerecht II*, p. 1820-1821.

Hagen-Waanders, R. ten, *Historie der kerken. R.K. Parochie Sint Isidorushoeve (slot)*, 1822-1823.

Berendsen, H.E.J., *Het oude germaanse boerenerfrecht (slot)*, p. 1826-1829.

Asbroek, W.E. ten en J.G.L. Overbeeke, *De Wissink erven in Eppenzolder III*, p. 1830-1832.

Boorn en Boerschop, 1995, no. 1.

Hodes, A.J.M., *Zo was Bornerbroek 4*, p. 3-4.

Nijhuis, G.A.B., *Recht van overpad van Morselt bij de Hofmeijer*, p. 6-10.

Nueneen, J. van, *Archeologie*, p. 13-17.

Kate, A.A., *Blikseminslag in de toren van Borne in 1799*, p. 18.

Fuldauer, A., *Volksgeneesmiddelen in Oost-Nederland 4*, p. 22-25.

Harten-Fransen, M.G.E. van, *Wie woonde waar? (1) (De Grotestraat)*, 27-31.

Heim, Hengelo's Educatief Industrie-Museum, 1994, 2.

Kleerebezem, H., *De drie stoomhijskramen van Stork Hengelo*, p. 4-12.

Staal, M., *Hoe de radar naar Hengelo kwam III*, p. 16-30.

Oald Hengel, 1995, no. 2.

Schwertasek, J.J.B., *'Nu is Hengelo helemaal vernield'*, p. 31-32.

Oelering, J., *De geur van de bevrijding in Wild Woodbines en Players*, p. 33.

Hartstra, H., *Tijdens de spoorwegstaking. Een 'treinreis' in januari 1945, tijdens de 'hongerwinter'*, p. 35-37.

Schwertasek, J., *'Je deed het omdat je vond dat het moest'*, p. 39-43.

Baaren, H. van, *Op 3 april 1945 bevrijdden Britten Hengelo*, p. 44-49.

Monchy, J.J., *Noodsanatorium T.B.C. patiënten*, p. 50-51.

Walhof, F.C., *De joodse gemeenschap van Hengelo*, p. 51-52.

Zweerink, M., *Het eerste bombardement*, p. 53-56.

Bange oorlogsdagen (2), p. 56-58

ENSINK ANTIK

*Meubelen 18e + 19e eeuw
Inkoop - verkoop - taxatie*

*Oldenzaalsestraat 31-33
7551 KN Hengelo
Tel. 074-428744*

Oudheidkamer Twente

ANTIQUARIAAT GALERIJ REZA

MODERNE KUNST EN
OUDE BOEKEN
BOEKENZOEKDIENST

KORTESTRAAT 2
T/O ZOUTMUSEUM
POSTBUS 9 - 7490 AA DELDEN
TEL.: 05407 - 64792

GEOPEND:
DI/WO/DO: 14-18
VR: 12-21
ZA: 10-17 UUR

boekhandel Broekhuis

Sinds 1868

Algemene en Wetenschappelijke Boeken en Tijdschriften
School- en Studieboeken
Kantoorartikelen en Schrijfwaren

Hengelo

Enschedeestraat 19
Telefoon 074 - 910267 Telefax 074 - 913892

Almelo

City Promenade 21
Telefoon 05490 - 12235

Enschede

Campus Boekhandel Universiteit Twente
Telefoon 053 - 892414

Enschede

Marktstraat 12
met antiquariaat & galerie
Telefoon 053 - 325210



b **B**

HUIZE HÖLTERHOF

Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 611306

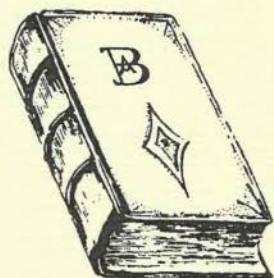


Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....
Een openbaring om te ontdekken!

Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.

Vraagt folder en programma.



A. Bonzet **SPECIAL BOEKBINDERIJ**

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is



*Gespecialiseerde handboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland.
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*